

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Євтушевський М. Н.

Харківська державна зооветеринарна академія

Авдєєв А. С.

Харківська обласна організація УТМР

Бугло Д. О.

Харківське обласне управління лісового та мисливського господарства

Мисливські господарства Харківської області працюють в умовах низької лісистості (12,1%), великої щільності населення та високого антропогенного тиску. В угіддях у значних масштабах проводяться біотехнічні заходи, в т. ч. розселення бабаків (*Marmota bobac*), штучне вирощування крижня (*Anas platyrhyncha*) та фазана (*Phasianus colchicus*), функціонують вольєри для розведення копитних (*Artiodactyla*).

*біотехнічні заходи, вольєрне розведення, мисливське господарство, сєєр,
мисливські тварини*

Актуальність питання. Харківська область розташована в південній частині Лісостепової та північній Степової лісорослинних зон. Лісистість її становить 12,1%, при оптимально необхідній 15-16%.

Як стверджують дослідники [1, 2], світ диких тварин цього краю раніше був багатшим та до кінця ХІХ століття помітно збіднів, а чисельні колись зубри, олені, сайгаки зникли зовсім.

Харківська мисливська організація має вікову історію. У 1921 р. тут виникла Всеукраїнська спілка мисливців і рибалок (ВУСОР), перейменована пізніше в Українське товариство мисливців і рибалок (УТМР). За наступні роки Харківське обласне товариство мисливців і рибалок виросло в потужну організацію, яка й нині існує без будь-якої дотації держави. Харківське обласне товариство було і залишається однією з найбільших і найпрогресивніших мисливських організацій України. Воно й сьогодні працює над розбудовою мисливської справи і нараховує в своїх рядах понад 11 тисяч членів, при загальній чисельності мисливців в області 37 тис. чоловік.

Харківщина відноситься до найбільших науково-дослідних, навчальних та виробничих центрів лісівництва та мисливствознавства.

Зокрема, тут у 1929 році з ініціативи Наркомзему УРСР та ВУСОРу організовують науково-дослідну лабораторію для вивчення мисливської справи в Україні. В подальшому вона успішно функціонувала в якості Українського філіалу Всесоюзного науково-дослідного інституту мисливського господарства і звірівництва і в 1992 році ввійшла в структуру Інституту тваринництва Української академії аграрних наук на правах Станції (м. Черкаси).

Уже в 1924-1925 рр. на Харківщині поставлено питання про охорону, відновлення запасів та акліматизацію цінних мисливських видів, для чого було створене спеціальне державне мисливське господарство “Печеніги” в складі Всесоюзного об’єднання “Заготживсировина”. У 1940 році тут нараховувалось до 500 голів благородного оленя та 60 голів уссурійського єнота.

До перспектив інтенсифікації мисливського господарства в області підходять обережно, зокрема щодо чисельності оленячих у лісі. Більша частина Слобожанщини споконвіку була посушливим степом і вартість рукотворного лісу тут дуже висока. Тому чисельність копитних в господарствах не може перевищувати норм, врахуваних у відповідності із запасами кормів. Зайців же можна розводити без особливих застережень – це основний об’єкт полювання для 90% мисливців. Використовуючи біотехнічні технології, окремі господарства мають добрі результати зі штучного розведення крижня та фазана. Останнього часу активізується компанія з переділу мисливських угідь.

Матеріал, методи і результати досліджень. Матеріал зібраний нами в 2008-2012 рр. Використані власні напрацювання та дані статистичної звітності.

По стану на 1.01.2013 р. в області зареєстровано 26 користувачів мисливських угідь із загальною площею 2,6 млн. га, в т.ч. УТМР – 2,1 млн. га (80,8%). Державне управління мисливським господарством здійснює Харківське обласне управління лісового та мисливського господарства.

Мисливці області працюють в специфічних умовах найвищої в країні щільності населення, високо розвинутої індустрії, інтенсифікованого сільського господарства, великої чисельності мисливців. Тому ведення мисливського господарства пов’язане тут із необхідністю підвищеної охорони угідь та застосуванням найефективніших біотехнічних заходів.

Біотехнічні заходи являються основними важелями підвищення чисельності дичини. Особлива увага приділяється зимовій підгодівлі звірів при виникненні екстремальних умов. На придбання кормів для зимової підгодівлі диких тварин господарства області витрачають великі кошти.

Трапляється, що на величезній площі сільськогосподарських угідь відсутні всякі захисні ремізи, чи вирубаються полезахисні смуги, які були останніми “острівками спокою” для диких тварин. На майбутнє намічається провести заліснення ярів та інших непридатних для сільськогосподарського

використання земель загальною площею понад 100 тисяч гектарів, що дозволить покращити кормові та захисні умови для диких тварин і збільшити їх чисельність.

Останні 5 років спостерігається наростання вкладення коштів у ведення мисливського господарства. Зокрема по найбільшій організації-УТМР, за 2012 р. вони склали 2359 грн. на 1 тис. га, що на 1460 грн. більше нормативних вимог. Значно зріс цей показник у господарствах приватної форми власності.

Обласна організація УТМР останні два десятиріччя проводила роботу з відлову та розселення бабака, найбільша щільність якого спостерігалась у Великобурлуцькому, Дворічанському, Куп'янському та Шевченківському районах. На сьогодні чисельність цього звірка в області скоротилась до 50 тис. голів. Звірок залишився лише на цілих землях вздовж ярів і використовує кормові ресурси територій, не залучених у господарське використання іншим способом.

Великим запитом серед населення користується жир бабака, що додатково знижує шанси цього землекопа на виживання. Лише за останні 5 років чисельність бабака скоротилась на 15%. До останніх років сотні звірків щорічно відновлювали для розселення за межами області.

На Харківщині налагоджується полювання на фазанів (*Phasianus colchicus*). В степових районах є багато угідь, придатних для їх мешкання. Починаючи з 1998 року, обласною радою УТМР розселено в угіддях біля 2 тисяч птахів.

Найкрупнішим мешканцем Слобожанських лісів є лось (*Alces alces*). В 70-80 роки минулого століття він вважався звичайним мисливсько-промисловим видом, його чисельність досягла 1188 голів, а щільність на зимових пасовищах в окремих лісових масивах перевищувала 10-15 голів на 1 тис. га, що створювало загрозу молодим деревостанам. Сьогодні чисельність лося упала до 77 голів, і він повністю заборонений до вилучення.

Кабан дикий (*Sus scrofa*) став одним з найважливіших об'єктів полювання, проте із-за малої чисельності в області – не масовим. Згідно офіційних даних, у 2012 р. добуто лише 425 голів.

Впродовж одного сезону полювання мисливці щорічно офіційно вилучають 200-250 голів козулі європейської (*Capreolus capreolus*), що не перевищує 5% від загальної чисельності поголів'я в області, проте угруповання не збільшується, а в деяких угіддях навіть зменшується. Хоча біологічна відтворювальна здатність козулі дозволяє проводити вилучення у значно більших розмірах: 20 – 25% [3, 4, 5].

Таке становище склалось, головним чином, під впливом антропогенних факторів: не дотримання біологічних основ ведення мисливського господарства, повсюдне розорювання земель, згубна дія сільськогосподарських машин і агрегатів на полях тощо. Поля після оранки

на довгий час втрачають захисні і кормові властивості. Є складності іншого характеру. Так, в місцях, які служили ремізами, виникло багато садово-огородніх ділянок з великою чисельністю людей.

Більшість мисливців області в літньо-осінній період полює на качок (*Anatidae*), а в осінньо-зимовий - на зайця (*Lepus europaeus*) та копитних.

Експлуатація мисливських тварин тісно пов'язана з охороною їх. Від стану охорони залежить те, хто збирає в угіддях мисливський “урожай” – господарі чи браконьєри. Розвиток транспорту та добрі дороги дають можливість браконьєрам легко проникати в найвіддаленіші урочища. Особливо згубні наслідки полювання з-під фар та з використанням приборів нічного бачення.

Контроль за веденням мисливського господарства в області здійснюють 12 штатних мисливствознавців та 13 - за сумісництвом, з числа лісничих та їх помічників. Одночасно із охороною деревостанів, працівники лісового господарства стережуть мисливських тварин – рівноправну складову частину лісових біоценозів. Як правило, порушників правил полювання більше там, де більша чисельність звіра. Саме туди найдужче намагаються пробратися браконьєри. Найрезультативніше ведеться боротьба з браконьєрством в Ізюмському, Балаклійському, Зміївському, Куп'янському та Вовчанському держлісгоспах. Проте більша частина мисливських угідь області охороняються слабо, що знижує значення біотехнічних заходів.

Сьогодні мисливські господарства повністю укомплектовані егерським складом. Так, лише в господарствах системи УТМР працює 207 егерів. Навантаження на одного егеря близьке до нормативного. Проте егері слабо забезпечені службовими матеріально-технічними засобами.

Зниження життєвого рівня населення призвело до активізації петельного і капканного промислів – “тихого полювання”. Щільність петель в окремих мисливських угіддях досягає 4 - 6 десятків на 100га. Тут гинуть не лише дрібні звірі – заєць, куниця, борсук, а й крупні – лось, олень кабан, козуля.

Великі збитки мисливському господарству наносять вовки (*Canis lupus*), бродячі собаки (*Canis familiaris*), лисиці (*Vulpes vulpes*). За останній час в області помітно збільшилась чисельність вовків. Частина їх заходить із сусідньої Белгородської та Луганської областей. Сьогодні в угіддях їх налічується біля 140 особин. Дослідження показують, що вони поїдають більше козуль, ніж вилучається при офіційних полюваннях. Хоча з ними постійно ведеться боротьба. Лише протягом 2012 року в області добуто 46 голів. Цілком очевидно, що досягти високої чисельності копитних в угіддях можна лише при успішній боротьбі з вовками.

Досить чисельна в угіддях області лисиця, чому сприяє заселення полів гризунами. В деяких угіддях щільність лисиці досягає 4-5 голів на 1 тис. га, що перевищує допустимі ветеринарно-санітарні норми майже в 10 разів.

Із здичавілими собаками та котами також ведеться інтенсивна боротьба, хоча їх чисельність як в лісових, так і в польових угіддях залишається високою.

Наразі постають ключові питання подальшої роботи мисливського господарства: хто забезпечить надійну охорону угідь і вкладе необхідні кошти в розвиток мисливської галузі та по якому шляху іти далі? В Агентстві лісових ресурсів України, якому підпорядковане мисливське господарство, на першому плані знаходиться ліс із його складними проблемами. Але в Харківській області ліс - це лише 1/8 частина мисливських угідь. Інші 7/8 частин угідь – це переважно орні землі. За кормовими і захисними властивостями вони найменше придатні для існування мисливської фауни і після реформ у мисливській галузі, проведених впродовж останніх десяти років, залишились за обласною організацією УТМР.

Для радикального вирішення питання браконьєрства в угіддях повинен з'явитись реальний господар: низовий колектив мисливців чи будь-яка інша організація, здатна раціонально використовувати державний мисливський фонд.

У наступному році в області закінчується термін закріплення мисливських угідь за господарствами системи УТМР. Важливо не допускати ситуацію, коли у господарство починають їздити численні комісії з метою довести, що воно погано працює. В таких умовах робота господарства ускладнюється, що на руку лише браконьєрам. Методи роботи, при яких браконьєру протистоїть лише єгер, недостатні. До роботи в угіддях і охорони їх потрібно ширше залучати рядових мисливців, як це було в недалекому минулому, давши їм найширше право бути господарями своїх угідь.

Певні перспективи становить розведення в вольєрах копитних з наступним випуском їх у вільні угіддя. В Чугуєво-Бабчанському ДЛГ для плямистих оленів побудована вольєра площею 14,5 га, а в Гутянському ДЛГ вольєра для утримання благородних оленів має площу 18,1 га.

В деяких мисливських господарствах є розплідники штучного розведення фазанів та качок. Найвищих результатів у цьому досягло МГ «Рокитне» ТОВ «Європейський фонд розвитку».

Варто звернути увагу на низькі надходження господарств від мисливської діяльності. Вони складають лише третину від загальних витрат на ведення мисливського господарства. У ТВМР та УТМР цей показник ще менший. Ці товариства існують переважно за рахунок членських внесків мисливців. Лише в ТМР «Лісівник» та ТОВ «ЄФР» надходження за останній рік перевищили витрати.

Висновки. 1. Мисливське господарство області має великі резерви для інтенсифікації своєї діяльності. Їх необхідно привести в дію, головним

чином, за рахунок максимального використання науково-виробничого потенціалу, біотехнії та оптимізації охоронних заходів.

2. Потрібно забезпечити недоторканість добре працюючих мисливських господарств і не допустити штучного розвалу їх при новому закріпленні території.

Список використаних джерел

1. Кириков С. В. Исторические изменения животного мира нашей страны в XIII–XIX вв. / С. В. Кириков. – М. : Изд-во АН СССР (Серия географии. – 6), 1952. – С. 31–48.
2. Корнеев О. П. Мисливство – галузь народного господарства / О. П. Корнеев. – К. : «Урожай», 1964. – 146 с.
3. Настанова з упорядкування мисливських угідь. К., 2002. – 113 с.
4. Рижак І.В. Напрями оптимізації ведення мисливства в рівнинних лісах Заходу України : Автореф. дис. канд. ... с.-г. наук / І. В. Рижак. – Львів, 1997. – 24 с.
5. Рудишин М. Стан популяції оленя благородного та козулі європейської на Львівщині / М. Рудишин // Великі ссавці Карпат : матеріали міжнар. конф. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 46–47.

Охотничьи хозяйства Харьковской области работают в условиях низкой лесистости (12,1%), большой плотности населения и высокого антропогенного пресса. В угодьях у крупных масштабах проводятся биотехнические мероприятия, в том числе расселение байбаков (*Marmota bobac*), искусственное выращивание кряквы (*Anas platyrhyncha*) и фазана (*Phasianus colchicus*), функционируют вольеры по разведению копытных (*Artiodactyla*).

The hunting farms in the Kharkiv region work under conditions of low forest coverage (12.1%), high density of population and high antropogenic pressure. The biotechnical large-scale undertakings, including dispersal of the steppe marmot (*Marmota bobac*) to new areals, artificial rearing of mallards (*Anas platyrhyncha*) and pheasants (*Phasianus colchicus*), are carried out in the forest lands; there are open area cages to raise ungulates (*Artiodactyla*).